

درس خارج فقه مضرت آیت الله مسینی بهشهری (دامت برکاته)

موضوع کلی: فصل فی بعض مستحبات الوضوء

تاریخ: ۱۱ آذر ۱۳۹۶

موضوع جزئی: مقدار آب وضو، مسواک زدن و نهادن ظرف وضو در سمت راست

مصادف با: ۱۳ ربیع الأول ۱۴۳۹

جلسه: ۲۳

سال تحصیلی: ۹۷-۹۶

«الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد و آله الطاهیرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین»

فصل فی بعض مستحبات الوضوء

الأول: «أن يكون مُدٌّ و هو ربع الصاع و هو ستمائة و أربعة عشر مثقالاً و ربع مثقال، فالمدّ مائة و خمسون مثقالاً و ثلاثة مثاقيل و نصف مثقال و حمصة و نصف»^۱.

به نظر مرحوم سید (ره) اولین مورد از مستحبات وضو این است که آبی که برای وضو مصرف می شود به اندازه یک مُد باشد. مُد یک چهارم صاع است و صاع عبارت از ششصد و چهارده مثقال و یک چهارم مثقال است، پس مُد یکصد و پنجاه و سه و نیم مثقال و یک نخود و نصف است.

البته آیت الله خویی (ره)، گفته است که عمده روایاتی که در رابطه با مستحبات وضو وارد شده اند، ضعیفند لذا قابل استناد نیستند و ایشان از مواردی که در باب مستحبات وضو مطرح شده است فقط به بحث استحباب یک بار یا دو بار شستن صورت و دو دست اشاره کرده است و بقیه موارد را متعرض نشده است. آیت الله خویی (ره) فرموده است که کسانی می توانند بحث مربوط به مستحبات وضو را پیگیری کنند که تسامح در ادله سنن را معتقد باشند، یعنی در مواردی که روایات مربوط به مستحبات ضعیفند، تسامحاً آن روایت ضعیف پذیرفته می شوند و یا از باب اخبار «مَنْ بَلَغَ» به آن روایات ترتیب اثر داده می شود. آیت الله خویی (ره) فرموده است که چون عمده روایاتی که در رابطه با مستحبات وضو وارد شده اند، ضعیفند و ما قاعده تسامح در ادله سنن را قبول نداریم، این روایت قابل استناد نیستند.

مُد، سه چهارم کیلو، یعنی هفتصد و پنجاه گرم است و با توجه به اینکه هر صاع، چهار مُد است، بنابراین، هر صاع تقریباً سه کیلو است.

دلیل استحباب مصرف یک مُد آب برای وضو

اولاً: خلافتی در این رابطه بین اصحاب نیست و اصحاب بر استحباب مصرف یک مُد آب برای وضو اجماع دارند.

آیت الله حکیم (ره) فرموده است: «كما هو مذهب علمائنا. كما عن المنتهى و التذكرة»^۲.

ثانیاً: روایاتی نیز وارد شده اند که از آنها استفاده می شود که مستحب است برای وضو گرفتن یک مُد آب مصرف شود که روایت ذیل از آن جمله اند:

۱. سید محمدکاظم، طباطبایی یزدی، العروة الوثقی، ج ۱، ص ۱۹۸.

۲. سید محسن، حکیم طباطبایی، مستمسک العروة الوثقی، ج ۲، ص ۳۱۱.

روایت اول: عَنْ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ (ع)؛ قَالَ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (ص) يَتَوَضَّأُ بِمُدٍّ وَيَغْتَسِلُ بِصَاعٍ وَالْمُدُّ رِطْلٌ وَنِصْفٌ وَالصَّاعُ سِتَّةُ أَرْطَالٍ»^۱.

روایت مذکور، بر استحباب مصرف یک مُد آب برای وضو، دلالت دارد.

روایت دوم: عَنْ أَبِي بصيرٍ وَ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ (ع)؛ أَنَّهُمَا سَمِعَاهُ يَقُولُ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (ص) يَغْتَسِلُ بِصَاعٍ مِنْ مَاءٍ وَ يَتَوَضَّأُ بِمُدٍّ مِنْ مَاءٍ»^۲.

روایت سوم: عَنْ سَمَاعَةَ؛ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ الَّذِي يُجْزَى مِنَ الْمَاءِ لِلْغُسْلِ، فَقَالَ: «اغْتَسَلَ رَسُولُ اللَّهِ (ص) بِصَاعٍ وَ تَوَضَّأَ بِمُدٍّ وَ كَانَ الصَّاعُ عَلَى عَهْدِهِ خَمْسَةَ أَمْدَادٍ وَ كَانَ الْمُدُّ قَدْرَ رِطْلٍ وَ ثَلَاثَ أَوَاقٍ»^۳.

سماعه در روایت موثق مذکور، گفته است که از امام (ع) در رابطه با مقدار آبی که برای غسل کفایت می‌کند، سؤال کردم، آن حضرت (ع) فرمود که رسول اکرم (ص) با یک صاع آب غسل می‌کرد و با یک مُد آب وضو می‌گرفت و صاع، در زمان پیامبر (ص) به اندازه پنج مُد بود و مُد به اندازه یک رطل و سه اوقیه بود.

روایت چهارم: مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص): «الْوُضُوءُ مُدٌّ وَ الْغُسْلُ صَاعٌ وَ سَيَأْتِي أَقْوَامٌ بَعْدِي يَسْتَقِلُّونَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ عَلَى خِلَافِ سُنَّتِي وَ الثَّابِتُ عَلَى سُنَّتِي مَعِيَ فِي حَظِيرَةِ الْقُدُسِ»^۴.

شیخ صدوق در روایت مرسله مذکور، گفته است که رسول اکرم (ص) فرموده است که مقدار آب مصرفی برای وضو یک مُد و برای غسل یک صاع است و اقوامی بعد از من خواهند آمد که این مقدار را کم خواهند کرد، پس آنها بر خلاف سنت من خواهند بود و کسی که بر سنت من ثابت باشد در بهشت همراه من خواهد بود.

آیت الله سید عبدالاعلی سبزواری (ره) فرموده است که دلیل اینکه بر مقدار مُد برای وضو تأکید شده است، شاید این بوده است که در زمان‌های قدیم آب در همه جا، خصوصاً در حجاز کم بوده است و با توجه به تسهیل شریعت و اینکه تکالیف به نسبت به اقل جامعه از حیث تحمل، تشریع می‌شده است، بر استفاده آب به مقدار مُد، برای وضو تأکید شده است.^۵

الثانی: «الاستیاک بأی شیء كان ولو بالإصبع و الأفضل عود الأراک»^۶.

به نظر مرحوم سید (ره)، دومین مورد از مستحبات وضو مسواک زدن با هر چیزی است؛ هرچند که با انگشتان باشد و افضل این است که با چوب درخت اراک مسواک بزنند.

دلیل حکم مذکور

اولاً: مسواک زدن؛ به عنوان یکی از مستحبات وضو، اجماعی است و اختلافی در این رابطه نیست.

۱. شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱، کتاب الطهارة، ابواب الوضوء، باب ۵۰، ص ۴۸۱، ح ۱.

۲. همان، ح ۲.

۳. همان، ص ۴۸۲، ح ۴.

۴. همان، ص ۴۸۳، ح ۶.

۵. سید عبدالاعلی، سبزواری، مهذب الأحکام فی بیان الحلال و الحرام، ج ۲، ص ۲۹۳.

۶. سید محمدکاظم، طباطبایی یزدی، العروة الوثقی، ج ۱، ص ۱۹۹.

صاحب حدائق (ره) فرموده است: «و الظاهر انه لا خلاف بين أصحابنا (رضوان الله عليهم) في استحبابه مطلقا و خصوصا للوضوء و الصلاة لاستفاضة الأخبار بذلك»^۱.

ثانياً: روایاتی نیز در رابطه با استحباب مسواک زدن وارد شده‌اند که به اطلاقشان بر استحباب مسواک زدن با هر شیئی دلالت دارند. روایات ذیل از آن جمله‌اند:

روایت اول: عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (ع) يَقُولُ: كَانَ فِي وَصِيَّةِ النَّبِيِّ (ص) لِعَلِيِّ (ع) ... إِلَى أَنْ قَالَ: «وَعَلَيْكَ بِالسَّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ وُضُوءٍ»^۲.

روایت دوم: عَنْ الْمُعَلَّى بْنِ خُنَيْسٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (ع) عَنِ السَّوَاكِ بَعْدَ الْوُضُوءِ، فَقَالَ: «لِاسْتِيَاكِ قَبْلَ أَنْ يَتَوَضَّأَ»^۳.

روایت سوم: عَنْ السَّكُونِيِّ عَنْ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ (ع)؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (ص)؛ قَالَ: «التَّسْوُكُ بِالْإِبْهَامِ وَ الْمُسْبَحَةِ عِنْدَ الْوُضُوءِ سِوَاكِ»^۴.

روایت چهارم: وَ عَنْ عَلِيٍّ بِإِسْنَادِهِ؛ قَالَ: «أَذْنَى السَّوَاكِ أَنْ تَذْلُكَهُ بِإِصْبَعِكَ»^۵.

دلیل افضلیت مسواک با چوب اراک

روایت اول: «كَانَ يَسْتَنَّاكُ بِالْأَرَاكِ، أَمْرُهُ بِذَلِكَ جَبْرِيْلُ (ع)»^۶.

پیامبر اکرم (ص) با چوب اراک مسواک می‌زد چرا که جبرئیل به پیامبر (ص) امر کرده بود که با چوب اراک مسواک بزند. بنابراین، از باب تأسی به رسول اکرم (ص)، بهتر است که با چوب اراک مسواک شود.

روایت دوم: الرِّسَالَةُ الذَّهَبِيَّةُ، لِلرِّضَا (ع)؛ «وَاعْلَمْ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَنَّ أَجْوَدَ مَا اسْتَكْتَبَ بِهِ لَيْفُ الْأَرَاكِ»^۷.

در رساله ذهبیه آمده است که رسول گرامی اسلام (ص) به امیرالمؤمنین امام علی (ع) فرمود که بدان یا علی که بهترین چیزی که با آن مسواک می‌کنی چوب درخت اراک است.

فروع مربوط به مسواک زدن:

اول، اینکه اطلاق روایات مسواک زدن، اشیائی که امروزه با آنها مسواک زده می‌شود را نیز شامل می‌شود.

دوم، اینکه مقتضای اطلاق روایات این است که مسواک زدن فقط به دندان‌های طبیعی مربوط نمی‌شود، بلکه اگر کسی دندان مصنوعی داشت نیز مستحب است که آنها را مسواک بزند.

سوم، اینکه ظاهر اطلاق روایات، این است که مسواک زدن موضوعیت دارد و طریقت ندارد؛ به این معنی که خود مسواک زدن مستحب است؛ هرچند که دندان‌ها تمیز باشند، بر خلاف موردی که مسواک زدن، طریقت داشته باشد که در آن صورت مسواک زدن، طریق برای تمیز کردن دندان است لذا اگر داندان تمیز باشد نیازی به مسواک زدن نخواهد بود.

۱. یوسف بن احمد بن ابراهیم، بحرانی آل عصفور، الحقائق الناضرة فی أحكام العترة الطاهرة، ج ۲، ص ۱۵۴.

۲. شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۲، کتاب الطهارة، ابواب السواک، باب ۳، ص ۱۶، ح ۱.

۳. همان، باب ۴، ص ۱۸، ح ۱.

۴. همان، باب ۹، ص ۲۴، ح ۴.

۵. همان، ح ۳.

۶. حسن بن فضل، طبرسی، مکارم الأخلاق، ص ۳۹.

۷. محدث نوری، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، ج ۱، کتاب الطهارة، ابواب السواک، باب ۶، ص ۳۶۹، ح ۶.

الثالث: «وضع الإناء الذي يغترف منه على اليمين»^۱.

به نظر مرحوم سید (ره)، سومین مورد از مستحبات وضو، این است که شخص ظرفی را که از آن وضو می‌گیرد، در سمت راست بگذارد.

دلیل حکم مذکور

اولاً: مشهور بین فقها این است که شخص هنگام وضو گرفتن مستحب است که ظرف را سمت راست خود بگذارد. همچنین، بر این مسأله ادعای اجماع شده است.

ثانیاً: روایاتی در این رابطه وارد شده‌اند که روایات ذیل از آن جمله‌اند:

روایت اول: عَوَالِي اللَّائِلِي عَنْ فَخْرِ الْمُحَقِّقِينَ؛ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ (ص): «إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّيْمَنَ فِي كُلِّ شَيْءٍ»^۲.

رسول اکرم (ص) در روایت مذکور، فرموده است که خداوند متعال دوست می‌دارد که انسان هر چیزی را با دست راست انجام بدهد.

روایت دوم: «إِنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ كَانَ يَعْجِبُهُ التَّيْمَنُ فِي طَهُورِهِ وَفَعَلَهُ وَشَأْنُهُ كُلُّهُ»^۳؛ رسول اکرم (ص) از مقدم داشتن سمت راست در وضویش، افعالش و همه شئونانش خوشش می‌آمد.

«الحمد لله رب العالمين»

۱. سید محمدکاظم، طباطبایی یزدی، العروة الوثقى، ج ۱، ص ۱۹۹.

۲. محدث نوری، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، ج ۱، کتاب الطهارة، ابواب الوضوء، باب ۳۰، ص ۳۳۰، ح ۳.

۳. صحیح بخاری، ج ۱، باب ۱، التيمن في الوضوء و الغسل.